

Зоран Д. Крстић¹
Универзитет у Београду, Филозофски факултет,
Институт за социолошка истраживања
Београд (Србија)

342.76:[616.98:578.834
305-055.2:338.43(497.11-12)
Оригинални научни рад
Примљен 30/09/2022
Измењен 30/11/2022
Прихваћен 04/12/2022
doi: [10.5937/socpreg56-40459](https://doi.org/10.5937/socpreg56-40459)

НЕЈЕДНАКОСТИ И ПАНДЕМИЈА БОЛЕСТИ COVID-19: пандемија као сила која (ипак) утиче на раст неједнакости²

Сажетак: У раду анализирамо утицај пандемије болести COVID-19 на раст или пад неједнакости. Епидемије су у друштвима са стагнантним дохотком имале тенденцију да умањују неједнакости, те су дефинисане као злоћудне силе које воде паду неједнакости. С друге стране, у друштвима са растућим дохотком, њихове инвергенције су изостављене уз претпоставку да више не могу бити активан чинилац раста или пада неједнакости. У том смислу, кроз рад ћемо покушати да укажемо на ипак значајан утицај епидемија (пре свега глобалних епидемија, односно пандемија) и у друштвима са растућим дохотком, али и на њихову сада битно другачију логику, јер оне не само да су релевантан фактор, већ сада следе и инверзну логику, оне утичу на раст неједнакости.

Кључне речи: пандемија COVID-19, друштвене неједнакости, капитализам

УВОД

Помодност теме неједнакости није нешто што треба да нас радује. Актуелизација или поновно промишљање о неком аспекту или појави по правилу настаје након њених деловања, углавном нежељених, након криза, а главне одлике криза јесу, с једне стране, њихово тешко предвиђање упркос константном настојању да их научно утемељено предвидимо, односно *post festum* анализа након коначног манифестовања. Дакле, ревитализација интересовања о промени материјалних и друштвених неједнакости дакако да је у спрези са уоченим трендовима њиховог пораста у последњим деценијама прошлог века, те достигнуто врхунца крајем прве деценије овог века, отеловљеног у глобалној финансијској кризи из 2008. године. Тренутна криза изазвана пандемијом COVID-19 могла би да подстакне даље истраживање

¹ krsticz991@gmail.com

² Рад је настао у оквиру наставка пројекта „Човек и друштво у време кризе”, који финансира Филозофски факултет Универзитета у Београду, у 2022. години.

промена неједнакости, а мишљења смо и укаже на нове логике које до сада нису биле утврђене, или јесу, али са другачијим импликацијама. Такође, у тренутку писања ових редова, рат у Украјини траје већ скоро 6 месеца, без јасних изгледа када би и како могао да се заврши. Тај рат засад, срећом, још није попримио глобални карактер, али су реперкусије дакако глобалне, имајући у виду растућу инфлацију и енергетску кризу која увелико траје.³ С тим у вези, истичемо и да овај рат као једна од злоћудних сила (*malign forces*) може утицати на кретање неједнакости, чак и ако не поприми глобални карактер. Ипак, ми ћемо у овом раду покушати да анализирамо само утицај епидемије изазване вирусом SARS-CoV2 на раст или пад неједнакости. Како епидемија траје, ево, скоро већ 3 године, мишљења смо да се може већ полако детектовати њен утицај на материјалне неједнакости. Анкете о потрошњи домаћинства на основу којих се мери Џини коефицијент (*Gini index*) полако постају доступне тек за прву пандемијску годину, 2020, тако да нам овај синтетички коефицијент може тек у наредним годинама показати раст или пад неједнакости у годинама короне. Ипак, одређен утисак се стиче и пре верификовања података које нам доносе Џини коефицијент или Лоренцова крива, која мери дистрибуцију дохотка, а на основу које и можемо израчунати Џини коефицијент.

Утицај епидемија на промене неједнакости није нов. Тако, Бранко Милановић баш епидемије сврстава у тзв. малигне силе које умањују неједнакости, уз грађанске ратове у преиндустријским друштвима, односно у друштвима са стагнантним дохотком (Milanović, 2016, str. 56). Међутим, у друштвима са растућим дохотком, односно у индустријским и постиндустријским друштвима, како истиче овај аутор, епидемије не би могле имати значајнији утицај на кретање неједнакости, односно на њено умањење (*ibid*), док глобални ратови и даље представљају реалну малигну силу. Ова логика се доиста чинила потпуно исправном, све до избијања актуелне глобалне епидемије. Наиме, како ћемо покушати кроз овај рад да докажемо, мишљења смо да Милановић добро објашњава утицај епидемија на промену неједнакости кроз историју, али да их прерано отписује као релевантан фактор. Штавише, нама се чини да епидемије, односно сада пандемије, имају посве другачију логику, па да се од малигних сила које умањују неједнакости у друштвима са стагнантним дохотком дошло до малигних сила које увећавају неједнакости у друштвима са растућим дохотком.

С тим у вези, овај рад ћемо структурисати на следећи начин. Најпре, у првом делу понудићемо основна поимања неједнакости и појмовна одређења, затим у другом делу представити Милановићеву тезу и аргументацију коју он нуди анализирајући Кузњецове таласе (Kuznets), док би трећи део понудио актуелне налазе на основу којих стичемо утисак не само о релевантности епидемије, него и о другачијој логици коју она сада следи. Коначно, завршни део би понудио евентуална објашњења оваквог тренда, уз ограду да је ипак целокупна ситуација са пандемијом и даље веома актуелна и недовољно истражена, па би неки смели закључци били преурањени.

³ Светска банка је недавно избацила публикацију која анализира глобалне финансијске пројекције за 2022. годину, посебно апострофирајући глобалне финансијске ризике и стагфлацију, која по много чему подсећа на ону из 70-их година прошлог века (World Bank [WB], 2022).

ПОЈАМ НЕЈЕДНАКОСТИ

Пре саме анализе потребно је истаћи још неколико важних напомена о самом поимању неједнакости. Неједнакости нису нов феномен, оне своју афирмацију проналазе још од настанка друштва, али се темеље на различитој претпоставци. Тако, Аристотел нуди једно натуралистичко објашњење поделе на слободне и робове, будући да је једнима по природи, односно по самом рођењу, предодређено да буду робови, те је за њих корисно и праведно да робују, док је другима следовало да буду слободни (Mrkšić, 1987, str. 9). Слично Аристотелу, Св. Тома Аквински се такође посредством догме залаже за очување неједнакости, будући да су сталежи од Бога и да свако мора радити оно што му је од Бога одређено, најбоље што може, или како то касније интерпретира Мартин Лутер Кинг (Martin Luther King), ако и чисти улице нека то буде као што Микеланђело слика, компоује као Бетовен, пише као Шекспир, дакле, нека буде најбољи у томе (King, 1954). Наравно, касније продор науке и просветитељство обара оваква метафизичка тумачења, будући да су сада сви људи рођени слободни и једнаки. Међутим, чак и са таквом претпоставком, да смо сви по рођењу слободни и правно једнаки, сведоци смо да се и даље делимо на богате и сиромашне, на оне са угледом и оне без угледа, моћне и немоћне. Тако, Русо (Rousseau) наводи тенденцију појединих јединки да се усавршавају, односно стичу особине које им нису инхерентне по природи, док неке јединке настављају да таворе, односно задржавају стечене способности (Rousseau, 1993, str. 132). Даље преимућство ангажоване јединке огледа се у схватању предности комодитета када има намириница за двојицу, а које сада може искористити само за себе. То је тренутак када настаје и својина, неједнакост међу јединкама, али и ропство и беда. Русо закључује да у природном стању готово и да нема неједнакости, она настаје развојем људског духа и добија потпуну афирмацију настајањем својине и доношењем закона (Rousseau, 1993, str. 183).

Марксистичка теорија посредством своје анализе приватног власништва и својине, односно производних односа, износи далекосежне закључке о реперкусијама неједнакости, имајући у фокусу три поимања неједнакости, поменуте законске, имовинске, али и оне у шансама. Штавише, према Марксу (Marx), имовинска неједнакост доброно потиरे једнакост у шансама, па чак и законску неједнакост (Marx, 1973). Решење марксиста се, дакле, не би само односило на укидању приватне својине, већ и на укидање друштвене поделе рада. Марксово схватање су дословно спровели неки режими у 20. веку, пре свега Маов у Кини и режим Црвених Кмера у Камбоџи, додуше са погубним последицама.

О природи неједнакости, са блажих, социјалдемократских позиција говори нам Џон Ролс (Rawls), мада, уистину, његова аргументација иде више у прилог либералним теоретичарима. Ролс оправдање економских и друштвених неједнакости види само у случајевима ако оне омогућују да и депривилеговани иду нагоре, односно да поправљају свој положај и извлаче одређене бенефите ако други располажу са више (Rawls, 1998, str. 31). У целини узев, Ролс говори о два принципа правде на почетним положајима, са којима би сви били сагласни, а то су: једнакост у основним слободама (слобода избора, гласања, говора) и неједнакост, друштвена и економска, али уређена тако да свакоме буде од користи и да истовремено буде повезана са положајима и

службама који су отворени за све (Rawls, 1998, str. 70). Оба ова принципа су склона извитоперењу. Ако посматрамо други, што је и честа аргументација неолибералних теоретичара, ако се кроз историју у апсолутном односу и поправља положај депривилегованих, то никако не значи да је њихов положај у релативном односу бољи, штавише, јаз између богатих и сиромашних је све већи, а дакако да преимућство потоњих не почива само на способностима, већ и на наследству како богатства, тако и друштвених положаја. Ако пак посматрамо први принцип, који је здраворазумски, може се догодити да и он буде жртвован зарад остварења другог, па може доћи до ограничавања слобода ради постизања или одржавања привидно остварене једнакости, о чему говори и Токвил, али чега је свестан и Ролс.

Након марксистичке и социјалдемократске теорије неједнакости, потребно је навести и либерално схватање. Оно се најбоље читава у радовима истакнутих економских либерала, или чак и неолиберала, Фридриха фон Хајека (Најек) и Роберта Нозика (Nozick).

Хајек у свом раду разматра сва три схватања неједнакости, истичући законску једнакост као једину једнакост која суштински не угрожава слободу (Најек, 1998, str. 81). Ова законска једнакост налаже да се према људима поступа једнако, премда су они суштински различите јединке, они се рађају различити, али, и поред тога, јединке су променљива бића, оне и након рођења настављају да се различито развијају и њихове разлике, ако би се сматрале неважним, онда ни слобода не би била важна, као ни сва њихова индивидуална вредност. Из свега наведеног, Хајек закључује да може бити или једнакости пред законом или једнакости у имовини, једно или друго, оне су у суштинском сукобу и обе се не могу постићи (*ibid*). Када је пак реч о имовинским неједнакостима, Хајек их не пориче и одређену резерву има према оним неједнакостима насталим посредством наслеђивања имовине, мада и овде истиче да је то и мање погубан механизам од оног где родитељи и породице немају значајно власништво, већ својим потомцима у наследство остављају друштвене положаје, што је пример у комунистичким друштвима. Коначно, када говори о једнакости у приликама, Хајек не негира значај образовања и његову неприступачност свима, мада то и не мора да буде нужно лоше, јер свима доступно јавно образовање исувише кошта, ризикује се велики трошак државе са неизвесношћу исхода будући да нису сви ни предиспонирани и мотивисани да уче, а ако би и сви били, такав систем јавно доступног образовања би створио, како то истиче Џон Стјуарт Мил, без обзира на природу уређења, да ли је то монархија, аристократија или владавина већине, дакле, најпре деспотију над духом, а затим и над телом (Најек, 1998, str. 87). Још ваља споменути да се Хајек диви и достигнутом нивоу једнакости у америчком друштву.

Као и у претходним теоријама, и овде постоји читав низ проблема. Најпре, постојање изражених нивоа неједнакости у приходу, а да притом имамо у виду приходе од рада, не може се објаснити само разликом у способностима и талентима. Примера ради, просечан возач аутобуса у Индији и просечан возач аутобуса у Норвешкој имају исти ниво образовања, али је потоњи плаћен 50 пута више од првог. Да ли то значи да је 50 пута и талентованији, способнији и да 50 пута боље вози аутобус? Имајмо у виду да возач аутобуса у Индији најчешће вози и са путницима који висе и држе се за аутобус са спољне стране, да се на путу суочава са низом живих препрека (обилази

животиње), док возач у Норвешкој вози на широким улицама са прописаним бројем путника и исправним возилима (Chang, 2013). Неодрживост наведеног аргумента је јасна, посебно ако имамо у виду и раст прихода такозваних менаџера у IT секторима.

Када је пак реч о Хајековом оправдању наслеђивања имовине, као бољој варијанти од наслеђивања положаја у комунистичким друштвима, он испушта из вида номенклатуру која је била доминантан механизам селекције кадрова у тим друштвима. На тај начин, именовањем одозго за првог до себе, онемогућавао се директан прескок хијерархије и постављање својих потомака на место родитеља. Привилегије у тим друштвима су престајале напуштањем положаја, нису се дакле заснивале на власништву. При дивљењу достигнутом нивоом једнакости у Сједињеним Америчким Државама, остаје отворено питање на који се то период односи. Уколико је Хајек имао у виду Токвилов рад и друштвене прилике у Америци у првој половини 19. века, донекле је став разумљив, али сведоци смо да је америчко друштво, као једно од најразвијенијих друштава данашњице, уједно и друштво са великим нивоима неједнакости.

Логика другог представника либералне теорије, Роберта Нозика, није много другачија од Хајекове, па ћемо понудити само елиптичан приказ. Нозик негира било какав утицај и мешање државе након тржишне регулације. У објашњењу неједнаких исхода, Нозик опет полази од неједнаких и прегнућа и способности, штавише, склон је употреби и психологизма, истичући завист као кључни аргумент оних који су депривилеговани у исходу па врше притисак на прераспodelу, јер радије пристају да буду једнаки са другима а да мање поседују, него да чак и више поседују али да ови други имају далеко више од њих (Nozick, 1974, str. 239). То је уједно и можда кључни аргумент са либералних позиција. Неједнакости су цена раста, свима ће бити боље, чак и онима са скромним вештинама ако вреднима и даровитима буде омогућено да имају више и да све попут локомотиве вуку напред.

Ипак, пракса нам показује супротно. Локомотива раста у Сједињеним Државама током њихове највеће експанзије у 20. веку нису биле неједнакости, већ управо образовање. Када су се Регановом контрареволуцијом прогресивни порези преполовили, неједнакости су добиле ветар у леђа, образовање је устукнуло, и резултат свега је дво-струко нижи раст националног дохотка у односу на претходне деценије. Прогресивни порези нису ометали иновације и предузимљивост, национални доходак је био на вишем нивоу, образовање доступније (Piketty, 2021), па нам неолиберална аргументација делује посве неуверљиво.

Дакле, и ми полазимо од претпоставке да је неједнакост неупитна претпоставка у друштвима где постоји подела рада, на шта је рецимо упозоравао и Адам Смит (Smith), који је истовремено уочавао и предности специјализације и поделе рада у производњи, али и грозничаво упозоравао на њене негативне консеквенце, односно раст неједнакости која ће се на њима темељити. Речју, потребно је посматрати и мерити нивое неједнакости, будући да они могу имати крајње различите последице по друштво у целини. Другим речима, сматрамо да одређене друштвене неједнакости јесу битна претпоставка економског развоја и напретка друштва као целине, како наводи и Еткинсон (Atkinson, 2015, str. 9), али њихов изражено висок ниво води великој диференцијацији и затварању друштва, остављајући већи део становништва у бедности.

и социјалној бесперспективности, јер, према Милановићу, раст доходовне неједнакости иде руку под руку са опадањем међугенерациске покретљивости, независно од земље или периода (Milanović, 2021, str. 58). Коначно, консензус о оправданости једнакости у шансама и исто тако оправданости неједнакости у исходима, које би биле резултоване неједнаким трудом и вештинама, делује посве неуверљиво, како истиче и Стиглиц (Stiglitz). Једнаке могућности су само мит, јер је деци сиромашних ограничен приступ образовању и здравственој заштити, а то аутоматски негира било какву могућност једнакости у шансама, што би затим у начелу требало да оправда доцнију неједнакост у исходима (Stiglitz, 2015, str. 147), или, како поентира Еткинсон, ако смо забринути за једнаке могућности сутра, морамо бринути за неједнакост исхода данас (Atkinson, 2015, str. 11).

МИЛАНОВИЋЕВА ТЕЗА

Разумевање кретања неједнакости и њене логике представљало је велики изазов за све економисте. Стандардизовање методологије којом се мери неједнакост, извршено половином прошлог века, само је први корак ка претензији упоредивих кретања и мерења, што уистину чак и данас представља изазов пошто поменуте анкете о потрошњи домаћинства и подаци о порезима и даље нису поуздани у многим земљама света. Још је већи изазов било поменути методологију применити на доступне податке о приходима из прошлости и затим доћи до резултата и висина неједнакости, односно њеног кретања кроз историју. Када се и то успело, коначно, приступило се објашњавању специфичних промена неједнакости и покушаја да се продре у срж њене логике, наравно, све у циљу да би се могле боље разумети садашње тенденције и пронаћи адекватне политике и мере за њено даље усмеравање. На овом месту ми ћемо само изнети први свеобухватнији поглед на раст и пад неједнакости кроз историју. Наравно, реч је о теорији Сајмона Кузњеца са Харварда, добитника Нобелове награде за економију (Atkinson, 2015, str. 45). За нас још важније, понудићемо интерпретацију Бранка Милановића и његово објашњење кретања неједнакости у оквиру Кузњецовог таласа, на основу које ћемо покушати у следећем поглављу да дамо осврт из актуелног тренутка.

Дакле, како тврди Кузњец, до раста доходовне неједнакости долази услед поменутог структурног померања, или, социолошким речником, услед развоја друштвене поделе рада, преласком радне снаге из сектора пољопривреде који карактерише низак доходак, али и ниска неједнакост, у индустријски сектор са вишим дохотком и, последично, већом неједнакошћу (Kuznets, 1966; Milanović, 2016, str. 58). Заиста, Кузњецова крива односно први део растућег таласа је емпиријски потврђен у развијеним земљама. Зачетак индустријске револуције условио је велики раст доходовних неједнакости, који са већим или мањим осцилацијама у већини развијених земаља достиже врхунац у временском интервалу од краја 19. века па до почетка Великог рата. Хипотеза да кад доходак довољно порасте следи му нужно пад и останак на ниском нивоу, требало је да озваничи завршетак Кузњецовог таласа, међутим, најнижи ниво глобалне неједнакости, уочен крајем 70-их година 20. века, заправо је био почетна тачка новог, другог Кузњецовог таласа.

Овде нам је сада важна Милановићева теза, где он истиче да је Кузњецовим таласима могуће објаснити кретање нивоа неједнакости у периоду пре индустријске револуције, у периоду од индустријске револуције до неолибералног заокрета Роналда Регана и Маргарет Тачер, као и у данашње време (Milanović, 2016, str. 50). Наиме, у времену пре индустријске револуције, док је средњи доходак стагнирао, ниво средњег дохотка и неједнакости нису били повезани. Наднице и неједнакост су расли или опадали услед догађаја попут епидемија, нових открића, инвазија и ратова. Ако би се затим због раста средњег дохотка и надница неједнакост смањила и омогућила сиромашнима лагоднији живот, активирали би се малтусијански механизми контроле: број становника би порастао до неодрживог нивоа, а затим се смањивао услед веће стопе смртности у сиромашним слојевима. Сиромашни би, дакле, поново били потиснути на ниво егзистенцијалног минимума, а неједнакост би се вратила на виши ниво. У случају ратова, када је средњи доходак низак, постоје две могућности: или ће највећи део трошкова сносити богати, или ће доходак сиромашних пасти испод егзистенцијалног минимума, што би водило паду броја становника. Будући да је прво решење много пожељније и реалистичније, ратови у доба пре индустријске револуције често су за резултат имали смањење неједнакости (*ibid*).

Дакле, према Милановићевом мишљењу, пре индустријске револуције неједнакост се кретала у облику низа Кузњецових таласа, који су гравитирали око углавном фиксираног нивоа просечног дохотка. Са индустријском револуцијом, која је донела релативно дуг период раста средњег дохотка, ситуација се мења и наднице су почеле да расту заједно са дохотком (или чак и брже).

После достигнутог врхунца, такође у складу са Кузњецовим предвиђањима, неједнакост је опадала са растом понуде образоване радне снаге и појачавањем захтева за прерасподелом, а принос на капитал је опадао. То је „доброћудни механизам” који смањује неједнакост. Поред тога, постоје и „злоћудни” механизми (ратови, револуције) који су након Првог светског рата смањивали неједнакост у богатим земљама, мада револуције, за разлику од ратова, не морамо сврстати у злоћудне механизме.

У целини узев, према Милановићу, садејство доброћудних и злоћудних механизма објашњавају опадајући сегмент првог Кузњецовог таласа. Главна разлика између њих је у томе што доброћудне силе не делују у друштвима са стагнантним дохотком, те могу остварити притисак на смањивање неједнакости једино у економијама које остварују раст, док злоћудне силе подједнако делују и у стагнантним економијама и у економијама у експанзији (Milanović, 2016, str. 56). Међутим, Милановић епидемије као релевантне малигне силе сматра само у периодима пре индустријске револуције, односно у друштвима са стагнантним дохотком, док их изоставља у друштвима са растућим дохотком, где, по њему, утицај могу извршити само ратови и револуције (*ibid*), док спорадични случајеви епидемија еболе или сиде (не говори о шпанској грозници која је усмртила од 40 до 50 милиона људи) не могу значајније утицати на кретање неједнакости у друштвима са растућим дохотком.

Наредно поглавље ће покушати да нам приближи утицај епидемије на раст или пад неједнакости, и верујемо докаже да је ова малигна сила можда и прерано изостављена као фактор, штавише, верујемо да је њен утицај сада другачији, односно да она сада доприноси порасту неједнакости.

ПАНДЕМИЈА COVID-19 И НЕЈЕДНАКОСТИ

У тренутку писања ових редова, пандемија је већ месецима у мирнијој фази, са спорадичним порастом броја заражених. Било какве даље пројекције о њеном трајању су незахвалне и крајње апроксимативне. Међутим, оваква ситуација је погодна да се са мање емоција сагледају њене импликације. Када је реч о конкретно доходовним неједнакостима, оне се прво могу уочити и оне, како верујемо, утичу на касније друштвене неједнакости. Њихове прве пројекције полако добијају своје обресе. Наравно, за неке егзактније анализе биће потребно још неколико година, имајући у виду методолошке изазове и сложеност спровођења великих квантитативних истраживања, у која спадају и анкете о потрошњи домаћинстава на основу којих се и мери доходовна неједнакост. Уистину, почињу полако да се појављују и резултати за прву пандемијску годину, 2020, а за неке земље и за 2021. годину, на основу којих не можемо доћи до конкретнијих закључака, пошто вредности Џини коефицијента минимално осцилирају у смеру смањења или повећања неједнакости (Eurostat, 2022). С друге стране, сам Џини коефицијент, као синтетички индикатор, доминантно коришћен за приказ распрострањености неједнакости, није довољно прецизан. Јер, он нам само квантификује, без представе о структури неједнакости, односно расподели неједнакости према различитом учествовању одређених групација становништва, па ове прелиминарне налазе треба узети са резервом. Међутим, оно што је нама много важније и што директно ставља у фокус кретање доходовних неједнакости, а што је непосредно било погођено избијањем пандемије, јесте сфера рада и запослења. Како је још Пикети добро уочио, доходовне неједнакости треба поделити на неједнакости прихода од рада и прихода од капитала. Како већина људи ипак свој доходак зарађује радом, неједнакости од рада су значајније у обликовању укупних неједнакости, премда треба имати у виду да су неједнакости од капитала концентрисаније и много веће (Piketty, 2015, str. 265), чак и екстремно концентрисане у либерално-меритократском капитализму, о чему ће бити речи на крају (Milanović, 2021, str. 41). Актуелна ситуација и изазови у сфери рада су указали на потпуну оправданост и важност засебног праћења обе врсте неједнакости.

Пре него што укажемо на велике промене које је пандемија изазвала у сфери рада, што би могло одлучујуће утицати на раст доходовних неједнакости, констатоваћемо да те промене нису ипак случајне, односно чини нам се да је пандемија само оголила одређене тенденције које су присутне већ неколико деценија уназад. Наиме, пред само избијање глобалне епидемије, Светска банка објављује 2019. године важну публикацију која се бави променом природе рада. Успон и значај нових технолошких иновација добро диктира и тражњу на тржишту рада, самим тим фаворизујући високообразовану радну снагу науштрб оних са слабијим социобихевиоралним вештинама (World Bank [WB], 2019, str. 6). Другим речима, технологија из корена мења тражњу за три врсте вештина на радном месту. Најпре, у развијеним економијама, а и онима у развоју, расте тражња за нерутинским когнитивним вештинама, затим, директно у вези са претходним, опада тражња за рутинским вештинама и, коначно, расте потражња за комбинованим вештинама (WB, 2019, str. 23). Премда постоје бројни докази који иду у прилог тези да технологија ако и затвара нека радна места,

истовремено отвара нова, поставља се отворено питање могућности брзог прилагођавања радне снаге на нове услове рада. Тржишно фаворизовање стручне радне снаге дакако да се рефлектује на касније остварене зараде између њих и образовно депривилегованих, стварајући значајне неједнакости прихода од рада. Међутим, као што ћемо видети, долазак пандемије и додатне промене у сфери рада само ће заострити те неједнакости будући да ће без посла остајати они који немају могућност да раде од куће, а то су по правилу они са рутинским вештинама. У прилог томе, Илић износи налазе да је у америчком друштву, услед повећања незапослености због пандемије, више „белих крагни” у стању да задржи посао у односу на мануелне раднике, што не само да заштрава класну диференцијацију, већ отвара могућност нових расних или добних конфликта (Пић, 2020, стр. 14; Green, 2020).

Значај горенаведеног брзо се манифестовао у пандемији. Тако, како истиче Радоњић, поред очекиване разлике у образовању која одређује ко какве послове ради и самим тим може ли да ради од куће или не, налази откривају да је у развијеним економијама чак 40% послова могуће радити од куће, док у економијама у развоју двоструко мање (Radonjić, 2021, стр. 37). Још реалније делују и налази истраживања земаља ОЕЦД (OECD), где су у однос стављени степен образовања и богатства и могућност рада од куће. Резултати показују да су слабо плаћени радници, они који су и мање образовани, запослени у секторима попут производње хране, продајама, негама лица, пољопривредни и фабрички радници и слични, заправо у вишеструко већем ризику да остану без посла или да им се смање примања, што је и био случај у овој пандемији (*ibid*), као и у случају гашења и затварања читавих сектора, где су посебно на удару били млађи од 25 година и са нижим платним разредима (Blundell, Dias, Joyce & Xu, 2020, стр. 299).

Државе су покушавале да помогну низом мера усмерених ка привреди, међутим, и овде се као реалан проблем наметнула неформална запосленост, којој су опет изложени они са нижим нивоима образовања и нижим примањима. Укупна неформалност у земљама у развоју је и даље јако висока, чак око 2/3 укупне запослености је у неформалном сектору (WB, 2019, стр. 8), док она у развијеним земљама износи само 15% (Radonjić, 2021, стр. 34). Дакле, посебно је тежак положај ниже образованих и рутинских радника, мањина и жена, изузетно ако су у земљама у развоју где је велика вероватноћа да обитавају у неформалном сектору (Chancel, Piketty, Saez & Zucman, 2022, стр. 47), што се посебно односи на почетне периоде пандемије и закључавања. Они се у глобалним епидемијским условима излажу вишеструким ризицима, не само када је реч о губитку посла, већ и када говоримо о вероватноћи заражавања, приступу здравственој заштити, могуће и вероватноћи преживљавања COVID-19.

О неједначеној просечној стопи смртности говори и Пикети, наводећи да се она креће између 0,5% и 1% у Сједињеним Државама и Европи, док је у Индонезији и Африци око 3%, а у Индији чак 5% (Piketty, 2021, стр. 270). Дакле, глобална епидемија узима превасходно данак у сиромашним земљама, где здравствени системи нису у стању да апсорбују све оболеле, док и крхки економски системи не дозвољавају потпуно поштовање епидемијских мера и изолација, јер је мноштво оболелих од COVID-19 принуђено да раније напусти период изолације и врати се на радно место, последично ширећи даље заразу (*ibid*).

Међутим, чак и у развијеним земљама попут Велике Британије истраживања показују да особе са нижим примањима имају здравствено стање које их чини ранивијим на COVID-19. Тако, особе које се налазе у доња три децила дистрибуције дохотка имају чак 50% веће шансе да им буде дијагностикована болест, која их ставља у повећан ризик у односу на оне из горња два децила (Blundell et al., 2020, str. 311).

Како се све ово одразило на глобалну расподелу дохотка? Да ли само очекивати пораст неједнакости прихода од рада и како се крећу приходи од капитала у пандемији? Као што нам је већ и било познато, неједнакости су у порасту у последњих неколико деценија. Многе изненади податак да се, свеукупно гледано, глобалне неједнакости смањују као резултат раста прихода у највећим земљама Азије, док приходи стагнирају код радничке и средње класе у развијеним земљама Запада. Прогнозе су да би тај тренд могао да се настави, опет као последица злоћудних сила негативног раста у богатом делу света, како вели Милановић (Milanović, 2020). Међутим, ако стварност поставимо у раван посматрања неједнакости између земаља и унутар њих, подаци су потпуно у складу са очекивањима, па можемо детектовати велико повећање доходовних неједнакости. Саму пандемију, према очекивањима, многи су дочекали неспремни и без скоро икакве уштеђевине (Blundell et al., 2020, str. 297), док су они из горњих доходовних група могли да за време трајања пандемије приштеде и смање своју задуженост, они са нижих нису успевали ништа да приштеде, штавише, повећавали су ниво своје задужености (Chancel et al., 2022, str. 47).

Шире узев, када је у питању глобална расподела богатства за 2021. годину: 50% најсиромашнијих располаже тек са 2% укупног богатства, средњих 40% глобалног становништва са 22%, док 10% најбогатијих располаже чак са 76% укупног богатства (Chancel et al., 2022, str. 89), од чега онај горњи перцентил сам располаже са 37,8%. Дакле, светско богатство је било концентрисано у рукама 2.000 милијардера, и у периоду од једне деценије након глобалне економске кризе из 2008. године број милијардера се дуплирао (Radonjić, 2021, str. 44), док је период од почетка глобалне епидемије 2019. године па до 2021. године за њих посебно био успешан, те је тада њихово богатство порасло за 50% (Chancel et al., 2022, str. 46).

Другим речима, власници капитала су дакако спремнији дочекали пандемију, што сведочи да им је требало само 9 месеци од избијања пандемије да се богатство 1.000 најбогатијих врати на ниво пре пандемије (*ibid*), док ће, према Оксфамовој (Oxfam) процени, сиромашнима требати више од 10 година да поврате свој ниво богатства пре пандемије (Oxfam, 2021, str. 8).

Пројекције иду још и даље, где Оксфам проналази да би увећано богатство најбогатијих људи на свету, само у периоду март-децембар 2021. године, било довољно да апсорбује сиромаштво било кога због пандемије и приде финансира вакцинасање за све становнике (*ibid*), док новија истраживања само потврђују тенденцију раста богатства најбогатијих, који су за период од марта 2020. године до марта 2021. године, посматрано само 20 најбогатијих милијардера, акумулирали богатство веће од БДП-а једне Русије, Бразила или Шпаније за пандемијску 2020. годину (Radonjić, 2021, str. 45). Ипак, постоје одређене неједнакости и између милијардера, односно не богате се сви једнако брзо. Како налази CNN (2020), пандемија је омогућила екстремно богаћење оних милијардера који своје богатство темеље на иновативним технологијама, док

они који партиципирају у сектору финансија, забаве или сектора некретнина знатно спорије повећавају своје богатство, али и оно ипак расте.

Зато не чуде ни мрачне прогнозе Светске банке, по којима ће пандемија COVID-19 померити између 80 и 100 милиона људи у екстремно сиромаштво, истичући да ће се стопа глобалног сиромаштва повећати са 8,23% у 2019. години на могућих 9,18% у 2020. години, што би било прво повећање глобалног екстремног сиромаштва још од 1998. године (WB, 2020, стр. 1). У конкретним бројкама, број људи у екстремном сиромаштву је подигнут са 655 милиона у 2019. години на 711 милиона у 2021. години, док би без глобалне епидемије овај број био 613 милиона у прошлој години. Отуда произлази да је пандемија подигла број екстремно сиромашних за 100 милиона (Chancel et al., 2022, стр. 47).

Ово у пракси значи да почетком 2020. године нешто мало мање од 10% светског становништва живи дневно са мање од 1,90 УСД дневно, 25% становништва са мање од 3,20 УСД дневно, односно 40% становништва, што је око 3,3 милијарде људи, са мање од 5,5 УСД дневно (Radonjić, 2021, стр. 45). Речју, очекивања Светске банке иду у смеру да ће након удара пандемије број екстремно сиромашних порастати за између 88 и 115 милиона људи током 2020. године, док би тај број до краја 2021. године могао бити и 150 милиона (*ibid*).

Конечно, почетком ове године Оксфам избацује резултате нове студије, чије алармантне резултате можемо наслутити из самог назива: Неједнакост убија (*Inequality kills*). Оксфамови истраживачи проналазе да се од издијања пандемије ствара нови милијардер на сваких 26 сати, да је од старих милијардера оних 10 најбогатијих успело да дуплира своје богатство, док су се примања 99% људи на свету због короне смањила (Oxfam, 2022, стр. 16). Штавише, Оксфам тврди да је богатство милијардера више порасло од почетка пандемије него укупно у претходних 14 година, те да ово економско насиље и толики раст неједнакости није случајно, већ структурисано, и да политике које владе воде директно иду у прилог богатима (*Ibid*). Оксфам није без решења, па нуди три предлога која би умањила ову диспропорцију и начелно смањила неједнакости. У најкраћем, прва солуција је фискално деловање влада, односно прогресивни порези на конто којих би се прикупило више милијарди долара, које би потом ваљало директно усмерити у санирање губитака изазваних вирусом COVID-19 (Oxfam, 2022, стр. 40–41). Ако би био извршен само једнократни порез од 99% на богатство 10 најбогатијих милијардера, стечено у периоду короне, обезбедила би се средства за вакцинацију целокупног становништва, као и за побољшање здравствене и социјалне заштите (*Ibid*). Друга солуција је дугорочног карактера и подразумева преусмеравање новца у институције које смањују неједнакост, попут универзалних система здравствене и социјалне заштите, док трећа солуција још више гледа у будућност и предлаже промену политика, система и закона, који би се могли ухватити укоштац са узурпацијом богатства и прихода само неколико хиљада најбогатијих људи (Oxfam, 2022, стр. 44–45). Јасно, попут Пикетијеве идеје о могућности успостављања глобалног пореза за најбогатије, посредни је дакле још једна у основи хумана идеја, некад чак поткрепљена јасним смерницама, али не треба сметнути са ума да управо ти најбогатији могу само део свог богатства искористити за контролу политика и на тај начин предупредити неповољне фискалне мере које би биле усмерене према њима.

ЗАКЉУЧАК

Основна идеја нашег рада била је да пратимо промене друштвених неједнакости у периоду глобалне епидемије вируса COVID-19. Доступни подаци и прегледана литература нам указују на три кључне правилности које можемо детектовати.

Прво, како смо претпоставили и пре анализе, епидемије ипак представљају релевантан фактор у кретању неједнакости. Бранко Милановић је још раније утврдио да су епидемије једна од малигних односно злоћудних сила које утичу на промену неједнакости, али у друштвима са стагнатним дохотком. Другим речима, како вели Милановић, епидемије су у преиндустријској ери директно утицале на понуду радне снаге, где би у случају избијања епидемија, због тада веће смртности, опадала понуда радне снаге, што би посредством закона понуде и тражње аутоматски подигло дневнице и на тај начин смањивало неједнакости. Поред епидемија, у те малигне механизме који умањују неједнакост Милановић убраја ратове и револуције, мада ми потоње не бисмо сврстали у злоћудне силе. Међутим, након индустријске револуције и настанка друштва са растућим дохотком, глобалне епидемије више нису релевантан фактор у кретању неједнакости, па сада када је реч о малигним механизмима остају само глобални ратове и револуције. Актуелна пандемија, ипак, како смо могли да видимо, веома утиче на кретање неједнакости, штавише, сада са другачијом логиком, она продубљује неједнакости. Речју, од епидемије као злоћудне силе која умањује неједнакост у друштвима са стагнатним дохотком, дошло се до епидемије као малигне (још малигније?) силе која сада повећава неједнакости. Наравно, све ово истичемо имајући у виду претпоставку да епидемије са већом стопом смртности смањују неједнакости због поремећаја понуде и тражње на тржишту рада, што је доиста и бивао случај у ранијим епохама, док садашње, надајмо се мање смртне пандемије, дефинитвно повећавају неједнакости.

Друго, као директна последица претходног, тиче се саме пандемије. Уистину, треба бити реалан и констатовати да су овакве глобалне епидемије, посматрано кроз историју, раритет. С друге стране, то исто можемо рећи и за преостала два малигна механизма, револуције и глобалне ратове, па ипак тешко да бисмо могли замислити ситуацију да потоња два механизма поприме другачији карактер деловања. Незахвално је прогнозирати исход и актуелне пандемије вируса COVID-19, а камоли предвидети појаву неких будућих. Ипак, имајући у виду климатске промене, с једне стране, односно урбанизацију у свету и разградњу еко-система с друге, где људи нарушавајући биљни и животињски свет могу директно доћи у контакт са непознатим пределима и тако се заразити неконвенционалним вирусима, мишљења смо да овакве глобалне епидемије могу постати чешће, уосталом већ је актуелна епидемија мајмунских богиња. Међутим, оно што је кључно рећи о односу епидемија и неједнакости, то је да саме епидемије не производе неједнакости! Оне у најбољем случају заштравају постојеће и демистификују слабости система који већ постоји. Дакле, тренутну глобалну епидемију можемо само схватити као конјунктурну силу, ситуациони фактор, па би било тенденциозно сваљивање кривице само на њу за растуће актуелне неједнакости. Искористили бисмо епидемију као кишобран за све већ постојеће системске тенденције, што би било потпуно неоправдано.

И треће, опет директно повезано са претходним. Ако епидемије само заоштравају постојеће неједнакости, шта онда генерише њихов тако висок ниво у последњих неколико деценија? Симптоматично је да се тај раст неједнакости јавља симултано са ситуацијом када капитализам остаје *сам*, како вели Милановић (Milanović, 2021). Другим речима, за разлику од ранијих периода када је у свом развоју капитализам имао алтернативе, било у нестајућем феудализму или у том моменту настајућем социјализму, период након пада социјализма карактерише доминација само једне друштвено-економске формације. Ту врсту капитализма Милановић назива либерално-меритократски капитализам (Milanović, 2021, str. 25). Њему претходни, социјалдемократски капитализам, доминантан након Другог светског рата, карактерисала је мања неједнакост, пре свега због масовног образовања, трансфера, високих пореза и снаге синдиката (Milanović, 2021, str. 60). То су, дакле, доброћудни механизми који умањују неједнакости. Међутим, слабљење и пад социјализма као алтернативе означили су и прекид наведених уступака и конституисање новог типа капитализма са кључном особином *хомоилуџије*, односно ситуације да иста особа може имати високе приходе и од рада и од капитала (Milanović, 2021, str. 49). Поред ове особине, нови и у овом моменту актуелни тип капитализма⁴ у развијеним земљама карактерише и још већи удео дохотка од капитала у укупном дохотку, као и све присутнија хомогамија, односно склапање бракова између особа са сличним нивоима прихода (*ibid*).

Сумарно, све наведено нам указује да би, у садашњој констелацији снага, малигне односно злоћудне силе могле бити те које одлучније делују у усмеравању раста или пада неједнакости. У ситуацији када је капитализам *сам*, бенигни механизми се чине мање реалним.

⁴ Милановић говори и о политичком капитализму, својственом земљама у развоју које су пре свега у Азији.

Zoran D. Krstić¹
University of Belgrade, Faculty of Philosophy,
Institute for Sociological Studies
Belgrade (Serbia)

**INEQUALITIES AND THE COVID-19 PANDEMIC:
Pandemic as a force that (still) affects
increasing inequalities²**

(Translation *In Extenso*)

Abstract: In the paper we analyze the effect of the COVID-19 on the increase or decrease in equalities. In the societies with stagnating income, epidemics have had a tendency of decreasing inequalities, and that is why they are defined as malign forces leading to the fall in inequalities. On the other hand, in the societies with increasing income, their authority was omitted under the supposition that they can no longer be an active factor of the increase or decrease in inequalities. In that respect, in our paper we will try to point to a still significant effect of epidemics (primarily global ones, i.e., pandemics) in the countries with increasing income as well, but also to their currently quite different logic, because they are not only a relevant factor, but they also follow inverse logic as well – they lead to increasing inequalities.

Keywords: COVID-19 pandemic, social inequalities, capitalism

INTRODUCTION

The trend of the topic of inequality is not something that should make us happy. As a rule, the actualization or reconsideration of an aspect or phenomenon follows after its effects, mostly undesired, after crises, while the main characteristics of crises are, on one hand, the difficulty in their prediction, despite constant efforts to predict them on scientific foundations, or *post festum* analyses after their final manifestation. Therefore, the revitalization of interests in the changes in material and social inequalities is definitely connected with the observed trend of their increase in the last decades of the 20th century, and the peak reached at the end of the first decade of the 21st century, embodied in the

¹ krsticz991@gmail.com

² The paper was written within the continued project “Man and society during a crisis”, financed by the University of Belgrade - Faculty of Philosophy, in 2022.

global financial crisis in 2008. The ongoing crisis caused by the COVID-19 pandemic might encourage further research into the changes in inequalities and, in our opinion, it might also point to new logics that have not been established so far, of have, but with different implications. Moreover, at the time this paper was written, the Ukraine war had lasted for almost 6 months, without clear indications as to when and how it might end. Fortunately, that war has not yet assumed the global character, but the repercussions are definitely global, having in mind growing inflation and the energy crisis that has lasted for some time now.³ In that respect, we also point out that this war as one of the malign forces may affect the trends in inequalities, even if it does not assume the global character. However, in this paper we will try to analyze only the effect of the epidemic caused by SARS-CoV2 virus on the increase or decrease in inequalities. Since the epidemic has lasted for almost 3 years now, we believe that it is already possible to gradually detect its effect on material values. The surveys about the household consumption on the basis of which Gini index is measured are currently becoming available only for 2020 as the first year of the pandemic, so that this synthetic index may show us an increase or decrease in inequalities during the coronavirus pandemic only in the years to come. Nevertheless, a certain impression is acquired even before the verification of the data supplied by Gini index or Lorenz curve, which measures the distribution of income, on the basis of which we may also calculate Gini index.

The effect of epidemics on the changes in inequalities is not new. Namely, Branko Milanović classifies epidemics as so-called malign forces that reduce inequalities, along with civil wars in pre-industrial societies, i.e., in the societies with stagnating income (Milanović, 2016, p. 56). However, in the societies with increasing income, i.e., in industrial and post-industrial societies, according to this author, epidemics could not have a substantial effect on the trends of inequalities (*Ibid.*) while global wars still constitute a real malign force. This logic had definitely seemed completely correct before the outbreak of the ongoing global epidemic. In fact, as we will try to prove in this paper, we believe that Milanović properly explains the effect of epidemics on the change in inequalities through history, but that he prematurely writes them off as a relevant factor. What is more, we find that epidemics, i.e., pandemics now, have a completely different logic and, in comparison to malign forces that decrease inequalities in the societies with stagnant income, now there are malign forces that increase inequalities in the societies with increasing income.

In that respect, this paper will be structured in the following manner. First, in the initial part we will offer basic perceptions of inequalities and conceptual determinations, while in the second part we will present Milanović's thesis and his argumentation derived from the analysis of Kuznets waves, while the third part will present current findings on the basis of which we get the impression not only about the relevance of the epidemic, but also about a different logic it follows now. In the end, the final part will offer potential explanations of this trend, with the reserve that the overall situation regarding the pandemic is still of a current character and insufficiently researched, so that bold conclusions might be premature.

³ The World Bank has recently published the paper analyzing global financial projections for 2022, particularly stressing global financial risks and stagflation, which largely reminds of the one from the 1970s (World Bank [WB], 2022).

CONCEPT OF INEQUALITIES

Before the analysis itself, it is necessary to emphasize several important notes about the perception of inequalities. Inequalities are not a new phenomenon since they have found their affirmation from the establishment of the society, but they are based on a different assumption. Namely, Aristotle offers a naturalist explanation of division into free people and slaves, since some people are predetermined by their birth to be slaves, and it is useful and just for them to be slaves, while the others are predetermined to be free (Mrkšić, 1987, p. 9). Just like Aristotle, Thomas Aquinas also uses dogma to maintain inequalities, since social classes are determined by God and everyone must do what is determined by God, in the best possible manner. As interpreted later by Martin Luther King, if a man is called to be a street sweeper, he should sweep streets like Michelangelo painted, or Beethoven composed music or Shakespeare wrote poetry, i.e., he should do his job well (King, 1954). Of course, subsequent breakthrough of science and enlightenment denied such metaphysical interpretations, since all people are born free and equal. However, even with such an assumption that we are all free by birth and legally equal, we still witness our division into the rich and the poor, those with dignity and without dignity, the powerful and the powerless. Namely, Rousseau mentions a tendency of certain individuals to acquire or perfect some characteristics that are not inherent to them by nature, while other individuals continue being inactive, i.e., keeping the acquired abilities (Rousseau, 1993, p. 132). Further precedence of an engaged individual is reflected in understanding the advantage of commodities when having enough foodstuffs for two men, but being able to use them only for himself. That is the moment when property, inequality among individuals, as well as slavery and poverty arise. Rousseau concludes that in the natural condition there is almost no inequality; it arises with the development of the human spirit and becomes fully affirmed by the creation of property and enactment of laws (Rousseau, 1993, p. 183).

Through its analysis of private ownership and property, i.e., production relations, Marxist theory presents far-reaching conclusions about repercussions of inequalities, focusing on three perceptions of inequality – the above-mentioned ones regarding law and ownership, but also those lying in opportunities. What is more, according to Marx, property inequality largely suppresses equality in opportunities, and even legal inequality (Marx, 1973). The Marxist solution would thus not refer only to the abolishment of private property, but also to the abolishment of the social labour division. Marx's perception was literally implemented by some 20th century regimes, primarily Mao's regime in China and the Red Khmer regime in Cambodia, although with disastrous consequences.

The nature of inequality is also spoken about John Rawls, although from more moderate, or social-democratic positions, although his argumentation actually tends to be more in favour of liberal theoreticians. Rawls sees justification of economic and social inequalities only in those cases when they enable even the underprivileged ones to progress, i.e., to improve their position and get certain benefits if others have more at their disposal (Rawls, 1998, p. 31). On the whole, Rawls speaks about two principles of justice in initial positions, with which everyone would agree, and those are: equality in fundamental freedoms (freedom of choice, voting and speech) and inequality, social and economic, but arranged in such a way as to be useful to everyone and, at the same time, to be related to positions and services that

are open to everyone (Rawls, 1998, p. 70). Both principles are subject to being twisting. Look at the second principle, which is also frequent argumentation of neoliberal theoreticians, if throughout history the position of the underprivileged ones improves in absolute relations, it does not mean that their position in relative relations is better, on the contrary, the gap between the rich and the poor is even wider, and the primacy does not rely only on abilities, but also on inheritance of both wealth and social positions. However, looking at the first principle, which reflects common sense, it may also happen to be sacrificed for the sake of realizing the other one, and some limitations of freedom may arise for the achievement or maintenance of ostensibly realized equality, as asserted by Tocqueville, but also understood by Rawls.

After Marxist and social-democrat theory of inequalities, it is also necessary to mention the liberal perception. It is best reflected in the works of economic liberals, or even neoliberals, Friedrich von Hayek and Robert Nozick.

In his work, Hayek elaborates all three perceptions of inequality, pointing legal equality as the only equality that does not essentially threaten freedom (Hayek, 1998, p. 81). Such legal equality calls for equal treatment of all people, although they are basically different individuals; they are born different, but, nevertheless, individuals are changeable beings and after their birth they develop differently. If their differences were considered unimportant, then freedom, or all their individual values, would not be important either. From the above-mentioned, Hayek concludes that either equality before law or equality regarding property – either the former or the latter – and they are essentially conflicting and cannot be achieved at the same time (*Ibid.*). As for property inequalities, Hayek does not deny them, but shows certain reserve towards those inequalities arising through property inheritance, although he also emphasizes here that it is a less disastrous mechanism than the one where parents and families have no substantial property, but leave social positions to their descendants, for example in communist societies. Finally, when speaking about equality of opportunities, Hayek does not deny the importance of education and its inaccessibility to all, although it is not necessarily bad, because public education accessible to all is too costly and the state risks bearing too many costs with an uncertain outcome, since not everyone is predisposed and motivated to study. But even if they were, such system of publicly accessible education would, according to John Stuart Mill, create first despotism over the spirit, and then over the body, regardless of the nature of social order, i.e., whether it is a monarchy, aristocracy or the rule of the majority (Hayek, 1998, p. 87). It should also be noted that Hayek admires the level of equality achieved in the American society.

Just like in previous theories, there is also a whole number of problems here. Firstly, the existence of pronounced levels of inequality in income, while taking into account income from work, cannot be explained only by the difference in abilities and talents. For example, an average bus driver in India and an average bus driver in Norway have the same level of education, but the latter is paid 50 times more than the former. Does it mean that he is also 50 times more talented and capable and that he drives the bus 50 times better? We should take into account that the driver in India most often drives his bus with passengers hanging and holding on to it from outside, that the driver faces a number of live obstacles (animals) on the road, while the driver in Norway drives along broad streets with the limited number of passengers and in a proper vehicle (Chang, 2013). The unsustainability of the above argument is clear, particularly when having in mind the growth in income of the so-called managers in the IT sector.

However, speaking of Hayek's justification of property inheritance as a better version than position inheritance in communist societies, he overlooks the nomenclature that was a dominant mechanism of personnel selection in those societies. In that way, by appointment from above for the first next to oneself, it was impossible to jump the hierarchy and for parents to place their children in their position. Privileges in these societies ceased upon leaving the position, which means that they were not based on ownership. When speaking of Hayek's admiration regarding the level of equality achieved in the United States of America, the question remains open as to what period it exactly refers. If Hayek had in mind Tocqueville's work and social circumstances in America in the first half of the 19th century, this attitude is understandable to a certain extent, but we can witness that the American society, as one of the most developed societies nowadays, is at the same time the society with high levels of inequality.

The logic of the other representative of the liberal theory, Robert Nozick, does not differ substantially from Hayek's logic, so we will present only an elliptical review here. Nozick denies any influence and interference of the state after market regulation. When explaining unequal outcomes, Nozick again starts from unequal aspirations and abilities; namely, he tends to use psychologism, emphasizing envy as the key argument of those who are underprivileged in the outcome, so they exert pressure for reallocation because they will accept to be equal to others and have smaller possessions rather than have larger possessions while others have much more than them (Nozick, 1974, p. 239). At the same time, this may be the key argument from liberal positions. Inequalities are the price of growth, everyone will be better off, even those with modest skills, if the hardworking and talented ones are enabled to have more and to pull all others like a locomotive.

However, the practice proves to be different. The growth locomotive in the United States during the country's greatest expansion in the 20th century was not represented by inequalities, but by education. When progressive taxes were halved in Reagan's counter-revolution, inequalities were boosted, and the final result was the twice lower increase in national income in comparison to the previous decades. Progressive taxes did not disturb innovation and entrepreneurship, national income was at a higher level and education was more accessible (Piketty, 2021), so that neoliberal argumentation seems completely unconvincing.

Therefore, we start from the assumption that inequality is an indisputable proposition in the societies with labour division, which was warned by Adam Smith as well, who at the same time observed the advantages of labour specialization and division in production, but also fervently warned about its negative consequences, i.e., the increase of inequality deriving from them. In short, it is necessary to observe and measure the levels of inequalities, since they may have different final consequences for the society on the whole. In other words, we believe that certain social inequalities are an important proposition of economic growth and progress of the society on the whole, as asserted by Atkinson as well (Atkinson, 2015, p. 9), but their extremely high level takes to great differentiation and closing of the society, leaving a larger part of the population in poverty and social hopelessness. Namely, according to Milanović, the growth of income inequality goes hand in hand with the decreasing intergenerational mobility, regardless of the country or the period (Milanović, 2021, p. 58). In the end, the consensus about the justifiability of inequalities of opportunities and also of inequalities of outcomes, which would result from unequal efforts and skills, appears

to be absolutely unconvincing, as also pointed out by Stiglitz. Equal opportunities are only a myth, because children of the poor have a limited access to education and healthcare, and this automatically negates any possible equality of opportunities, which should in principle justify subsequent inequality of outcomes (Stiglitz, 2015, p. 147) or, as pointed out by Atkinson, if we are concerned about equal opportunities tomorrow, we must also be concerned about inequality of outcomes today (Atkinson, 2015, p. 11).

MILANOVIĆ'S THESIS

Understanding trends of inequality and its logic was a great challenge to all economists. The standardization of the methodology to measure inequality was performed in the middle of the 20th century, but it denies any only the first step towards claiming any comparable trends and measures, which is still a challenge nowadays since the above-mentioned surveys about household consumption and tax data are still unreliable in many countries of the world. An even greater challenge was to apply this methodology to available data about income from the past and then reach the results and degrees of inequality, i.e., its trends throughout history. When it was finally accomplished, the explanation began of specific changes in inequality and attempts were made to penetrate into the essence of its logic, naturally with the aim of better understanding current tendencies and finding adequate policies and measures for its further direction. Here we will only present the first more comprehensive view of the growth and decline of inequalities throughout history. Of course, it is the theory by Simon Kuznets from Harvard, the Nobel Prize winner for economics (Atkinson, 2015, p. 45). What is even more important for us, we will present Branko Milanović's interpretation and explanation of the trends of inequalities within Kuznets wave, on the basis of which we will try to give an overview of the current moment in our next chapter.

Therefore, as Kuznets asserts, growth of income inequality arises due to the above-mentioned structural shift or, in sociological terms, due to the development of social division of labour, the transition of labour from the agricultural sector, characterized by low income, as well as low inequality, to the industrial sector with higher income and, consequently, greater (Kuznets, 1966; Milanović, 2016, p. 58). As a matter of fact, Kuznets curve, or the first part of the growing wave, has been empirically supported in the developed countries. The beginning of the Industrial Revolution led to a huge increase in income inequalities that, with greater or smaller oscillations in the majority of developed countries, reached its culmination in the time interval from the end of the 19th century to the beginning of the Great War. The hypothesis that when income increases sufficiently, it will necessarily fall down and remain at a low level, should have marked the end of Kuznets wave, but the lowest level of global inequality, observed at the end of the 1970s, was actually the beginning point of the new, i.e., the second Kuznets wave.

Milanović's thesis is important here when he emphasizes that it is possible to use Kuznets waves in the explanation of the trend of the degree of inequalities in the period preceding the Industrial Revolution, in the period between the Industrial Revolution and the neoliberal turn by Ronald Reagan and Margaret Thatcher, as well as nowadays (Milanović, 2016, p. 50). Namely, before the Industrial Revolution, when mean income stagnated, the level of mean income and inequality were not related. Wages and inequality increased or

decreased due to events such as epidemics, new inventions, invasions and wars. If due to the increase in mean income and wages inequality decreased and enabled the poor to live a more comfortable life, Malthusian control mechanisms would be activated: the number of inhabitants would reach an unsustainable level, then it would decline due to the higher mortality rate in the poorer layers of society. Therefore, the poor would once again be suppressed to the level of existential minimum, while inequality would return to a higher level. In the case of wars, when mean income is low, there are two possibilities: either the greatest part of costs will be borne by the rich, or income of the poor will go below its existential minimum, which would lead to a decrease in the number of inhabitants. Since the first solution is much more desirable and realistic, wars in the time preceding the Industrial Revolution often resulted in decreasing inequality (*Ibid.*).

Namely, in Milanović's opinion, before the Industrial Revolution, inequality ranged in the form of a series of Kuznets waves, which gravitated around mostly fixed level of average income. With the Industrial Revolution bringing a relatively long period of mean income increase, the situation was changed and wages began to increase together with income (or even more rapidly).

After reaching its peak, also in line with Kuznets' projections, inequality decreased with the increasing offer of educated labour and strengthening requests for reallocation, while capital yield declined. It is a "benign mechanism" that decreases inequality. In addition. There are also "malign" mechanisms (wars, revolutions) that after the First World War reduced inequality in rich countries, although revolutions, unlike wars, do not need to be classified among malign mechanisms.

On the whole, according to Milanović, combined action of benign and malign mechanisms explains the declining segment of the first Kuznets wave. The main difference between them is that benign forces do not act in the societies with stagnating income, so they may exert pressure on the reduction of inequalities only in growing economies, while malign forces act equally in stagnating and expanding economies (Milanović, 2016, p. 56). However, Milanović considers epidemics as relevant malign forces only in the periods preceding the Industrial Revolution., i.e., in the societies with stagnating income, while omitting them in the societies with increasing income where, in his opinion, only wars and revolutions can have effects (*Ibid.*). In contrast, sporadic cases of Ebola or AIDS epidemics (whereas Milanović does not mention Spanish fever that took the lives of 40 and 50 million people) cannot significantly affect the trends of inequalities in the societies with increasing income.

The following chapter will attempt to familiarize us with the effect of the epidemic on the increase or decrease in inequalities, and we believe that this malign force may have prematurely omitted as a factor; we actually believe that its effect is different now, i.e., that it currently contributes to increasing inequalities.

COVID-19 PANDEMIC AND INEQUALITIES

At the moment this paper was written, the pandemic had already been on the decline for months, with a sporadic increase in the number of the infected. Any further projections of its length are thankless and extremely approximative. However, this situation is suitable for observing the implications less emotionally. Speaking of the specific income inequalities, they

are the first to be observed and, in our opinion, they affect future social inequalities. Their first projections are slowly being formed. Of course, more exact analyses will take several years, having in mind the methodological challenges and complexity of conducting large quantitative research, which also includes surveys about household consumption as a basis for measuring income inequality. As a matter of fact, the results are already appearing for 2020 as the first year of the pandemic, and in some countries for 2021 as well, on the basis of which we cannot reach specific conclusions, since the Gini index values minimally oscillate towards a decrease or increase in inequalities (Eurostat, 2022). On the other hand, Gini index itself, as a synthetic indicator dominantly used for showing the distribution of inequalities, is not sufficiently precise. Namely, this index only quantifies, without any reference to the structure of inequalities, or distribution of inequalities by various shares of certain groups of population, and that is why these preliminary findings should be taken with reserve. However, what is much more important for us, what directly places the focus on the trends of income inequalities and was directly affected by the pandemic outbreak, is the sphere of work and employment. As Piketty properly observed in the past, income inequalities should be divided into those of income from work and income from capital. Since most people still earn their income by work, work-based inequalities are more significant in the formation of total inequalities, although it should be kept in mind that capital-based inequalities are more concentrated and much larger (Piketty, 2015, p. 265), or even extremely concentrated in liberal-meritocratic capitalism, which will be discussed below (Milanović, 2021, p. 41). The current situation and challenges in the sphere of work have indicated full justification and importance of separate monitoring of both types of inequalities.

Before pointing to great changes caused by the pandemic in the sphere of work, which might have a crucial effect on the increase of income inequalities, we will state that such changes are not accidental after all, i.e., the pandemic seems to have merely uncovered certain tendencies that have already been present for several decades now. Namely, in 2019, immediately before the outbreak of the global pandemic, the World Bank published an important paper dealing with the change in the nature of work. Rise and importance of new technological innovation largely dictates demand in the labour market, thus favouring highly-educated labour at the expense of those with poorer socio-behavioural skills (World Bank [WB], 2019, p. 6). In other words, technology radically changes demand for three types of skills in the workplace. First of all, in developed economies, but also the developing ones, the demand increases for non-routine cognitive skills, and then, directly related to it, the demand decreases for routine skills and, finally, the demand increases for combined skills (WB, 2019, p. 23). Despite a large amount of evidence in favour of the thesis that technology, although it closes down some workplaces, it simultaneously opens new ones, a question arises of rapid adaptation of workforce to new working conditions. Market favouring of qualified workers is definitely reflected in their subsequent earnings in comparison to educationally underprivileged ones, thus creating substantial inequalities in work-based income. However, as we will see, the outbreak of the pandemic and further changes in the sphere of work will only intensify those inequalities since those who are incapable of working from home will lose their jobs – as a rule, those are the people with routine skills. In support of this, Ilić presents findings that in the American society, due to increased unemployment caused by the pandemic, more “white collars” are able to keep

their jobs than labourers can, which not only sharpens class differentiation, but also opens up the possibility of new racial or age conflicts (Ilić, 2020, p. 14; Green, 2020).

The significance of the above-mentioned was rapidly manifested in the pandemic. Therefore, as emphasized by Radonjić, apart from the expected difference in education that determines who will do particular jobs, and thus whether someone may work from home or not, the findings show that in developed economies as many as 40% jobs can be done from home, while in developing economies that percentage is twice lower (Radonjić, 2021, p. 37). The findings of OECD member states seem to be even more realistic because they take into account the relations between the level of education and wealth and the possibility of working from home. The results show that poorly paid workers, those who are also less educated, employees in the sectors such as food production, sale, facial care, agriculture, including factory workers and the like, are actually exposed to a multiply higher risk of losing their jobs or having their earnings reduced, as was the case in this pandemic (*Ibid.*). The same refers to the cases of winding up and closing entire sectors, where particularly employees under 25 years of age and with the lower pay brackets were at the highest risk of losing their jobs (Blundell, Dias, Joyce & Xu, 2020, p. 299).

The states attempted to help by a set of measures directed towards economy, but here informal unemployment also arises as a real problem, affecting again those with lower levels of education and lower earnings. The total informality in the developing countries is still rather high, and as many as 2/3 of total unemployment is in the informal sector (WB, 2019, p. 8), in comparison to only 16% in the developed countries (Radonjić, 2021, p. 34). Therefore, poorly educated and routine workers, minorities and women are in a particularly difficult position, except for those in the developing countries, where they most likely belong to the informal sector (Chancel, Piketty, Saez & Zucman, 2022, p. 47), which especially refers to the initial period of the pandemic and lockdown. In global epidemic circumstances, they are exposed to multiple risks, not only when it comes to losing one's job, but also concerning the probability of becoming infected, access to healthcare, and possibly the probability of surviving COVID-19.

The uneven average mortality rate is also discussed by Piketty, who says that it ranges between 0.5% and 1% in the United States and Europe, while it is about 3% in Indonesia and Africa, and as many as 5% in India (Piketty, 2021, p. 270). Thus, the global epidemic is taking its toll mostly in poor countries, where healthcare systems are not able to absorb all the infected, while fragile economic systems do not allow full observance of epidemic measures and isolation, because a large number of COVID-19 patients are forced to interrupt the isolation period and to go back to work, consequently spreading the infection further (*Ibid.*).

However, even in more developed countries such as Great Britain, research shows that persons with lower earnings have health conditions making them vulnerable to COVID-19. Thus, persons who are in the three lower deciles of income distribution have as many as 50% bigger chances to be diagnosed with the disease, which exposes them to a higher risk in comparison to those from the two upper deciles (Blundell et al., 2020, p. 311).

How does all of this affect the global distribution of income? Is only the increase in inequalities of work-based income expected and what is the trend of capital-based income during the pandemic? As it is already known, inequalities are on the rise in the past few

decades. Many people are surprised by the data that, looking on the whole, global inequalities decrease as a result of the increase in income in the largest countries of Asia, while income stagnates in the labour and middle classes of the developed countries of the West. It is predicted that such trend might continue, again as a consequence of malign forces of negative growth in the wealthy part of the world, according to Milanović (2020). However, if we put reality into the plane of observing inequalities between countries and inside them. The data are completely in line with expectations, so we may detect a huge increase in income inequalities. The pandemic itself, as it was expected, found most people unprepared and almost without any savings (Blundell et al., 2020, p. 297), so while those from the upper income groups could save money and reduce their debts during the pandemic, those from the lower income groups did not manage to save anything – on the contrary, they increased the level of their indebtedness (Chancel et al., 2022, p. 47).

Looking more broadly, when it comes to global distribution of wealth in 2021, 50% of the poorest have only 2% of the total wealth; those in the middle, or 40% of global population have 22%, while 10% richest have as many as 76% of total wealth (Chancel et al., 2022, p. 89), out of which the upper percentile alone has 37.8 %. This means that the world's wealth was concentrated in the hands of 2.000 billionaires, while in the period of one decade after the 2008 global economic crisis, the number of billionaires was doubled (Radonjić, 2021, p. 44). The period from the beginning of the global epidemic in 2019 through to 2021 was especially successful for them, and their wealth increased by 50% (Chancel et al., 2022, p. 46).

In other words, capital owners were much more prepared for the pandemic, which is proved by the fact that it took only 9 months from the pandemic outbreak to return the wealth of 1,000 richest ones to the pre-pandemic level (*Ibid.*), while, according to Oxfam estimate, the poor will need more than 10 years to return the level of their wealth before the pandemic (Oxfam, 2021, p. 8).

The projections go even further and Oxfam finds that increased wealth of the richest people in the world, only in the period March-December 2021, was sufficient to absorb poverty of anyone due to pandemic and, moreover, to finance the vaccination of all inhabitants (*Ibid.*), while recent research only confirms the tendency of increasing wealth of the richest, who in the period from March 2020 to March 2021 (where only 20 top billionaires were surveyed) accumulated the wealth larger than GDP of Russia, Brazil or Spain in the pandemic year of 2020 (Radonjić, 2021, p. 45). However, there are certain inequalities among billionaires as well, because not all of them become richer at the same rate. According to CNN (2020), the pandemic made enrichment possible to those billionaires whose wealth is based on innovative technologies, while those who participate in the sectors of finance, entertainment or real estate increase their wealth more slowly, although it still increases.

That is why dark projections by the World Bank come as no surprise. According to these projections, the COVID-19 pandemic will plunge 80-100 million people into extreme poverty, while the global poverty rate will increase from 8.23% in 2019 to potential 9.18% in 2020, which would be the first increase in global extreme poverty ever since 1998 (WB, 2020, p. 1). According to the specific figures, the number of people living in extreme poverty has gone up from about million in 2019 to 711 million in 2021, while without the global epidemic this number would have been 613 million last year. It derives that the pandemic has raised the number of the extremely poor by 100 million (Chancel et al., 2022, p. 47).

In practice, it means that at the beginning of 2020 just slightly below 10% of the world population lived with less than \$1.90 on a daily basis, 25% with less than \$3.20 on a daily basis, and 40% of the population, or 3.3 billion people, with less than \$5.5 on a daily basis (Radonjić, 2021, p. 45). In short, the World Bank's expectations are that, after the pandemic outbreak, the number of those extremely poor will increase by 18 to 115 million people during 2020, while that number might be as many as 150 million people by the end of 2021 (*Ibid.*).

Finally, at the beginning of this year, Oxfam presented a new study, whose alarming results may be guessed from the very title *Inequality Kills*. Oxfam researchers find that since the pandemic outbreak a new billionaire is made every 26 hours, 10 top billionaires who were rich earlier as well have managed to double their wealth, while the earnings of 99% people in the world have gone down due to the coronavirus (Oxfam, 2022, p. 16). Furthermore, Oxfam claims that the billionaires' wealth has increased more since the beginning of the pandemic than during 14 previous years together, and that such economic violence and unemployment growth is not accidental, but structured, and that policies pursued by governments are directly to the benefit of the rich (*Ibid.*). Oxfam is not without solutions, so it offers three proposals for reducing this disproportion and generally reduce inequalities. In briefest terms, the first solution is fiscal action of governments, i.e., progressive taxes from which several billion dollars would be collected and then directly used for recovering losses caused by COVID-19 (Oxfam, 2022, p. 40-41). If only a single one-off tax of 99% could be charged on the wealth of 10 top billionaires that was acquired during the pandemic, the funds for the vaccination of the entire population would be provided, as well as for the improvement of medical and social protection (*Ibid.*). The second solution is of long-term character and it implies redirecting money to institutions that reduce inequality, such as universal systems of medical and social protection, while the third solution is even more directed towards the future, proposing the change in politics, systems and laws, and their coping with the usurpation of wealth and income by only several thousand richest people (Oxfam, 2022, p. 44-45). This is, just like Piketty's idea about the possibility of establishing a global tax for the richest, clearly yet another basically human idea, sometimes even relying on clear guidelines. However, it should not be forgotten that exactly those richest ones can use only part of their wealth for controlling policies and thus prevent unfavourable fiscal measures potentially directed at them.

CONCLUSION

The main idea of our paper was to follow changes in social inequalities during the period of the global COVID-19 epidemic. Available data and reviewed literature show three key regularities that may be detected.

First, as we assumed even before the analysis, epidemics are a relevant factor in the trends of inequalities. Branko Milanović has already established that epidemics are one of malign or negative forces affecting the change in inequalities, but in the societies with stagnating income. In other words, according to Milanović, epidemics in the pre-industrial era affected the supply of labour, where, in the event an epidemic, due to the higher mortality rate, the supply of labour declined, which, in line with the law of demand and supply,

automatically increased wages and thus reduced inequalities. Apart from epidemics, those malign mechanisms that reduce inequality, according to Milanović, also include wars and revolutions, although we would not classify the latter among malign forces. However, after the Industrial Revolution and the establishment of the society with increasing income, global epidemics are no longer a relevant factor in the trends of inequalities, so that now, when speaking of malign mechanisms, only global wars and revolutions remain. The ongoing pandemic, however, as we could see, substantially affects the trends of inequalities and now it, although with a different logic, it deepens inequalities. In short, from the epidemic as a malign force reducing inequality in the societies with stagnating income, we have moved to the epidemic as a malign (or even more malign?) force that increases inequalities now. Of course, we assert all this having in mind the assumption that epidemics with a higher mortality rate reduce inequalities because of disturbance in demand and supply in the labour market, which was really the case in earlier epochs, while modern pandemics, hopefully less fatal, definitely increase inequalities.

The second regularity, as a direct consequence of the above, concerns the pandemic itself. To tell the truth, we should be realistic and state that such global epidemics, observed through history, are rare. On the other hand, the same may be said for the remaining two malign mechanisms, i.e., revolutions and global wars, but it would be still difficult to imagine a situation in which these two mechanisms could assume a different character of action. It is thankless to predict the outcome of the ongoing COVID-19 pandemic, let alone foresee the outbreak of the new ones in the future. Nevertheless, having in mind climate change on one hand, or urbanization in the world and collapse of eco-systems on the other hand, where people in their destruction of plants and animals may come into direct contact with unknown regions and thus contract unconventional viruses, we believe that such global epidemics may become more frequent – there is already an ongoing epidemic of monkeypox. However, what is crucial to say about the relationship between epidemics and inequalities is that epidemics themselves do not produce inequalities! In the best of cases, they sharpen the existing ones and demystify the weakness of the already existing system. Therefore, the ongoing global epidemic can be seen as a conjuncture force, a situational factor, and it would be tendentious to lay blame only on it for currently increasing inequalities. We would like to use the epidemic as an umbrella for all the existing system tendencies, which would be extremely unjustified.

The third regularity is again directly related to the above-mentioned. If epidemics only sharpen existing inequalities, what generates such a high level of inequalities in the past few decades? Symptomatically, that increase in inequalities emerges simultaneously with the situation when capitalism has stayed *alone*, according to Milanović (Milanović, 2021). In other words, unlike earlier periods when capitalism had alternatives in its development, either in the disappearance of feudalism or in the emergence of socialism at that moment, the period after the collapse of socialism is characterized by the domination of only one socio-economic formation. That type of capitalism is named liberal-meritocratic capitalism by Milanović (Milanović, 2021, p. 25). The preceding type, or social-democratic capitalism, dominant after the Second World War, was characterized by smaller inequalities, primarily due to mass education, transfers, high taxes and strong trade unions (Milanović, 2021, p. 60). Therefore, those are benign mechanisms that reduce inequalities. However, decline and

collapse of socialism as an alternative also marked the end of the above-listed concessions and the constitution of a new type of capitalism whose key characteristic is *homoploutia*, or a situation in which the same person may have high income both from work and from capital (Milanović, 2021, p. 49). Besides this characteristic, the new and current type of capitalism⁴ in developed countries is also characterized by an even higher share of income from capital in total income, as well as increasingly present homogamy, or marriages being concluded between persons with similar levels of income (*Ibid.*).

In short, all above-mentioned indicates that in the present constellation of power, malign or negative forces might be those that more decisively act in directing increasing or decreasing inequalities. In the situation in which capitalism is alone, benign mechanisms seem to be less realistic.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА:

- Atkinson, A. (2015). *Inequality: what can be done?* Harvard: University Press. Available at: <https://www.acarindex.com/dosyalar/kitap/acarindex-1436513133.pdf>
- Blundell, R & Costa Dias, A & Joyce, R & Xu, X. (2020). *COVID-19 and Inequalities*. Fiscal Studies, vol. 41, no. 2, pp. 291-319. Available at: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1475-5890.12232>
- CNN. (2020). *Billionaires have never been richer despite the pandemic*. Available at: <https://edition.cnn.com/2020/10/07/business/billionaires-ubs-report/index.html>
- Chang, H. J. 2013. *23 Things They Don't Tell You About Capitalism*. ALLEN LANE Penguin Books.
- Eurostat. (2022). Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi190/default/table?lang=en>
- Green, J. (2020). *COVID-19 is Becoming the Disease that Divides Us: By Race, Class and Age*. Bloomberg. Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-03-21/covid-19-divides-u-s-society-by-race-class-and-age?leadSource=verify%20wall>
- Hayek, F. (1998). *The Constitution of Liberty*. Novi Sad: Global book. [In Serbian]
- Ilić, V. (2021). Pandemic as a natural experiment and contemporary sociology. In: O. Radonjić, (ed.) *The COVID-19: a pandemic of social risks and insecurity*. Beograd: Univerzitet u Beogradu - Filozofski fakultet [In Serbian]
- King, M. L. (1954). Facing the Challenge of a New Age. *Katalaksija*. Available at: <http://katalaksija.com/2006/02/21/konzervativna-bastina-martina-lutera-kinga/> [In Serbian]
- Kuznets, S. (1966). *Modern Economic Growth*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lucas, Chancel., Piketty, Thomas., Saez, Emmanuel., Zucman, Gabriel, et al. 2022. *World Inequality Report 2022*. World Inequality Lab. Available at: <https://wid.world/document/world-inequality-report-2022/>
- Marx, K. (1973). *Capital: Critique of Political Economy*. Beograd: BIGS & Prosveta. [In Serbian]

⁴ Milanović also speaks about political capitalism, characteristic of the developing countries, primarily in Asia.

- Milanović, B. (2016). *Global inequality: a new approach for the age of globalization*. Belknap Press, Harvard University Press. Available at: <http://pinguet.free.fr/branko16.pdf>
- Milanović, B. (2020, April 03). The world after COVID-19. *Peščanik*. Available at: <https://pescanik.net/svet-posle-korone/> [In Serbian]
- Milanović, B. (2021). *Capitalism, alone*. Novi Sad: Akademska knjiga. [In Serbian]
- Mrkšić, D. (1987). *The middle classes in Yugoslavia*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije. [In Serbian]
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state, and utopia*. New York. Basic Books, Inc., Publishers
- Oxfam (2021). *The Inequality Virus*. Available at: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621149/bp-the-inequality-virus-250121-en.pdf>
- Oxfam (2022). *Inequality kills*. Available at: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621341/bp-inequality-kills-170122-en.pdf>
- Piketty, T. (2015). *Capital in the Twenty-First Century*. Novi Sad: Akademska knjiga. [In Serbian]
- Piketty, T. 2021. *Time for Socialism!:* dispatches 2016-2020. Novi Sad: Akademska knjiga. [In Serbian]
- Radonjić, O. (2021). A coronavirus pandemic and growing global inequalities. In O. Radonjić (Ed.) *The COVID-19: a pandemic of social risks and insecurity*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet. Available at: <https://isi.f.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2022/02/Kovid-19-Pandemija-drustvenih-rizika-i-nesigurnosti.pdf> [In Serbian]
- Rawls, J. (1998). *A theory of justice*. Podgorica: CID. [In Serbian]
- Rousseau, J. J. (1993). *The social contract*. Beograd: Filip Višnjić. [In Serbian]
- Stiglitz, J. (2015). *The Great Divide: Unequal societies and what we can do about them?* Novi Sad: Akademska knjiga. [In Serbian]
- World Bank [WB]. (2019). World development report. *The changing nature of work*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2019#:~:text=Work%20is%20constantly%20reshaped%20by,and%20deliver%20effective%20public%20services.>
- World Bank [WB]. (2020). *Projected poverty impacts of COVID-19 (coronavirus)*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/brief/projected-poverty-impacts-of-COVID-19>
- World Bank [WB]. (2022). *Global Economic Prospects*. Available at: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects#overview>